

Marcin Tadeusz Łukaszewski

"Siła tradycji. Smak nowości. XXV lat
Conversatorium Organowego w
Legnicy", red. M. Szoka, A. Mroczek,
S. Czopowicz, Warszawa 2011 :
[recenzja]

Seminare. Poszukiwania naukowe 31, 331-334

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

że wszystkie dokumenty zostały opublikowane zgodnie z zasadami edytorstwa naukowego, co nie jest niestety regułą w pojawiających się coraz częściej na rynku wydawniczym edycjach źródłowych. Oprócz sporej dawki dokumentacji, cennymi dla czytelników publikacji Igora Hałagidy staną się przede wszystkim skrupulatnie przygotowane biogramy większości osób pojawiających się w dokumentach, które zostały zamieszczone w przypisach. Nawet w przypadku znanych skądinąd postaci wnoszą wiele nowych ustaleń biograficznych. Piszącego te słowa zainteresowały chociażby informacje dotyczące o. Arseniusza (Antoniego) Kulibaby, bazylianina, który w 1948 r. posługiwał przez kilka miesięcy jako wikariusz w parafii św. Rodziny w Pile, animowanej wówczas przez salezjanina ks. Józefa Wróbla (s. 249).

Na końcu publikacji autor zamieścił wykaz skrótów oraz indeks osobowy i nazw miejscowości. Dodać należy, że prezentowana edycja źródłowa została wydana bardzo starannie, choć w skromnej szacie graficznej, w jakiej odtąd będą wydawane „Bazylikańskie Studia Historyczne” (na okładkę publikacji składa się tytuł periodyku przyozdobiony herbem zakonu bazylianów).

Publikację Igora Hałagidy zaliczyć należy do przedsięwzięć udanych. Polecam ją zwłaszcza historykom dziejów najnowszych, zainteresowanych historią Kościoła, społeczeństwa na Ziemiach Odzyskanych, stosunków narodowościowych w Polsce po drugiej wojnie światowej, badaczom skomplikowanych relacji polsko-ukraińskich. W wielu przypadkach związanych z historią grekokatolików w Polsce po 1945 r. mamy do czynienia z uproszczeniami i stereotypami, które w znacznej mierze są krzywdzące w stosunku do tej wspólnoty, która jest częścią Kościoła powszechnego. Uważna lektura prezentowanej pozycji pomoże nam odkryć wiele nowych kontekstów związanych z opisaną w niej materią. Być może dla wielu czytelników staną się nowością pozwalającą w zupełności nowym światłem przyprząrzeć się historii bratniego Kościoła grekokatolickiego.

ks. Jarosław Wąsowicz SDB
Archiwum Salezjańskie Inspektorii Piłskiej

Siła tradycji. Smak nowości. XXV lat Conversatorium Organowego w Legnicy, red. M. Szoka, A. Mroczek, S. Czopowicz, UMFC, Warszawa 2011, ss. 240.

Międzynarodowy festiwal „Conversatorium Organowe w Legnicy” obchodził w 2011 r. swoje dwudziestopięciolecie. Dyrektorem artystycznym imprezy jest niezmiennie od 1986 r. prof. Stanisław Moryto, obecny rektor Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie. To on nadał festiwalowi specyficzną i niepowtarzalną formułę, skoncentrowawszy wydarzenie w znacznej mierze na promocji muzyki nowej, w tym zwłaszcza polskiej, młodych wykonawców i kompozytorów. Z okazji jubileuszu odbyła się we wrześniu 2011 r. w Legnicy kolejna edycja imprezy, zaś Wydawnictwo Uniwersytetu Muzycznego, będącego od początku współorganizatorem festiwalu, opublikowało pamiątkową księgę, zatytułowaną *Siła tradycji. Smak nowości* (UMFC, Warszawa 2011).

W przygotowanie tej publikacji zaangażowanych było wiele osób. Koncepcja książki i jej opracowanie jest zasługą Marty Szoki (przez wiele lat związanej z Conversatorium), Agnieszki Mroczek i Stanisława Czopowicza (redaktora naczelnego Wydawnictwa UMFC), przy współpracy Anny Krzysztofik i Katarzyny Kowalskiej. Dokumentację festiwalu, wraz z bibliografią, opracowała Krystyna Kunecka (przy współpracy Stanisława Czopowicza, Teofili Grabskiej i Sylwii Kozak-Śmiech), nieodłączna organizatorka festiwalu w Legnicy z ramienia Legnickiego Centrum Kultury i Legnickiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego, po przejściu na emeryturę nadal odpowiedzialna za organizację imprezy. Śmiało można powiedzieć, że bez jej zaangażowania nie byłoby w Legnicy Conversatorium. Do książki dołączona jest bogata ikonografia ze zbiorów Legnickiego Centrum Kultury i prywatnych. Są to piękne, kolorowe, wielkoformatowe fotografie, dokumentujące 25-letnią działalność festiwalu; fotografie wykonawców, a także kościołów i organów, na których odbywały się koncerty, autorstwa Piotra Dębskiego, Franciszka Grzywacza, Piotra Krzyżanowskiego

oraz anonimowych autorów. Atrakcyjną szatę graficzną i projekt okładki książka zawdzięcza Piotrowi Gidlewskiemu. Całość prezentuje się okazale i stanowi nie tylko wartościową pamiątkę z festiwalu, lecz także źródło do badań naukowych nad nim.

Książka zawiera wspomnienia kompozytorów, organistów i muzyków innych specjalności, opracowane na podstawie rozсланanej ankiety, wywiad z pomysłodawcą i dyrektorem Conversatorium – prof. Stanisławem Moryto, artykuły o organach legnickich i nowej muzyce organowej. Pracę otwiera wstęp Marty Szoki, w którym przedstawia ona cele opracowania tej książki, okoliczności wydania i zawartość. Autorka podkreśla: „Wspomnienia wielu uczestników, które udało się zebrać w tej książce, wskazują na fenomen spotkań w Legnicy, ich niepowtarzalną atmosferę, ważkość doświadczeń z muzyką nową, jakie były udziałem nie tylko organistów, lecz także innych muzyków koncertujących w Legnicy oraz kompozytorów, teoretyków i muzykologów” (s. 5).

Następnie w omawianej pracy zamieszczono rozmowę Agnieszki Mroczek z prof. Stanisławem Moryto (*Kiedyś festiwal był awangardowy...*, s. 7-11). Dyrektor festiwalu naświetla przyczyny dawniej słabego zainteresowania polskich twórców muzyką organową. Stwierdza, że poza Feliksem Nowowiejskim nie było większego zainteresowania muzyką organową w okresie międzywojennym, zaś po II wojnie światowej na organy pisali głównie kompozytorzy-organiści: Augustyn Bloch, Kazimierz Jurdziński, Tadeusz Paciorkiewicz i Bolesław Szabelski. Zainteresowanie organami wzmożło się w latach siedemdziesiątych. „Organy wówczas – mówi S. Moryto – zaczynają przyciągać uwagę jako atrakcyjne medium, które można porównać, jeżeli chodzi o brzmienie, do tego co realizuje się w muzyce eksperymentalnej, na taśmę itp. Odtąd twórczość organowa zaczęła się w Polsce rozwijać intensywniej. Ja również skończyłem studia organowe, chciałem coś w tej dziedzinie stworzyć, a żeby zachęcić innych do pisania na ten instrument, musiałem mieć odpowiednie narzędzie. Pomyślałem o tym, że jeżeli powstanie jakaś impreza, w ramach której będzie można wykonywać nowe utwory, to obudzi się zainteresowanie tego rodzaju twórczością i wyzwoli w kompozytorach chęć pisania na organy lub na organy z towarzyszeniem innych instrumentów. I myślę, że to się udało, bo w ramach Conversatorium odbyło się około dwustu prawykonań. Uważam, że ten pomysł się sprawdził” (s. 9).

W książce umieszczono także cztery artykuły: Jerzego Bauera *Przyczynek do dyskusji na temat nowości w sztuce* (s. 12-25), Marty Szoki *O pewnym eksperymencie w najnowszych dziejach polskiej muzyki organowej* (s. 26-41), Jarosława Stępowskiego *Zabytkowe organy w kościele Mariackim w Legnicy* (s. 87-98) oraz ks. Piotra Dębskiego *Organy kościoła katedralnego pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Legnicy* (s. 99-143).

Refleksja Marty Szoki jest tłumaczeniem jej artykułu *Über ein Experiment in der neuesten Geschichte polnischer Orgelmusik* (w: *Das Licht des Himmels und der Brunnen der Geschichte. Festschrift Volker Bräutigam*, Beeskow 2004). Autorka opisuje tytułowy eksperyment polegający na połączeniu brzmienia organów i akordeonu w utworach Stanisława Moryto, Zbigniewa Wiszniewskiego, Wiesława Rentowskiego i Krzysztofa Olczaka, które miały prawykonywania podczas jednego z Conversatoriów.

Przemyślenia Jerzego Bauera to rodzaj filozoficznego spojrzenia na muzykę nową, widzianą przez pryzmat nie tylko refleksji i doświadczeń autora-kompozytora, lecz także przywołanych przez niego wybitnych filozofów: Leszka Kołakowskiego, Władysława Stróżewskiego, Władysława Tarkiewicza czy Romana Ingardena. Autor konkluduje: „Jestem przekonany, że wartościowe dzieło muzyczne może powstać tylko wtedy, kiedy jego twórcą jest człowiek z tak zwaną wyobraźnią muzyczną [...], komponujący muzykę, tzn. operujący jej elementami i traktujący pojęcie wolności w sztuce jako wolności do stanowienia własnych ograniczeń i zasad konstrukcyjnych swojego dzieła” (s. 24).

Teksty Jarosława Stępowskiego i ks. Piotra Dębskiego omawiają dzieje organów, na których w większości odbywały się koncerty legnickiego Conversatorium. Jarosław Stępowski, długoletni rzeczoznawca Ministra Kultury do spraw ochrony zabytkowych śląskich organów, prezentuje orga-

ny legnickiego Kościoła Mariackiego. Omawia historię instrumentów dawniejszych, jak i przede wszystkim obecnego – romantycznych organów Weiglego ze Stuttgartu, poświęconych w 1914 roku. Autor podaje pierwotną i obecną dyspozycję głosów, opisuje także stan instrumentu po II wojnie światowej. Z kolei, ks. Piotr Dębski omawia historię instrumentów katedry pw. św. Piotra i Pawła w Legnicy. Przytacza dzieje świątyni i dawniejszych organów, których w ciągu stuleci było w legnickiej katedrze kilka (organy Werlina, Mentzla). Następnie przybliża istniejące do dziś organy firmy Schlag und Söhne, wybudowane w latach 1892-1894 z wykorzystaniem niektórych elementów poprzednich instrumentów.

Istotną część omawianej książki stanowią wspomnienia kompozytorów, organistów i perkusisty, blisko związanych z *Conversatorium*. Niektórzy uczestniczą w nim od początku jego istnienia, inni wielokrotnie brali udział w tym festiwalu. Refleksje zebrały i opracowały: Marta Szoka, Agnieszka Mroczek i Katarzyna Kowalska. W ankiecie respondenci mieli odpowiedzieć na kilka pytań, w tym m.in. o rolę muzyki organowej w dzisiejszej kulturze, czy o znaczenie *Conversatorium* w ich artystycznej biografii. Autorki ankiety podkreślają, że pytania były jedynie „pretekstem do bardziej czy mniej swobodnych wypowiedzi” (s. 43). Zebrane rozważania tworzą zestaw zróżnicowanych wspomnień, są cennym materiałem do dalszych badań nad Legnickim *Conversatorium* Organowym, bądź nad stosunkiem polskich twórców do muzyki organowej. Spośród kompozytorów polskich, których utwory były prezentowane podczas wspomnianego festiwalu, wypowiedzieli się: Marcin Błażewicz (Warszawa), Marian Borkowski (Warszawa), Henryk Jan Botor (Kraków), Sławomir Czarniecki (Warszawa), Ryszard Gabryś (Katowice), Piotr Grella-Możejko (Edmonton), Anna Ignatowicz-Glińska (Warszawa), Benedykt Konowski (Warszawa), Paweł Łukaszewski (Warszawa), Maria Pokrzywińska (Warszawa), Bronisław Kazimierz Przybylski (Łódź), Dariusz Przybylski (Warszawa), Wiesław Rentowski (Dallas), Władysław Szymański (Katowice). Z grona organistów wspomnieniami o *Conversatorium* podzielili się: Andrzej Chorościński (Warszawa, Wrocław), Marek Fronc (Legnica, Wrocław), Julian Gembalski (Katowice), Elżbieta Karolak (Poznań), Marietta Kruzel-Sosnowska (Warszawa), Jarosław Malanowicz (Warszawa), Jerzy Kukla (Lublin), Józef Serafin (Kraków, Warszawa) oraz perkusista Stanisław Skoczyński (Warszawa).

Marian Borkowski pisze o *Conversatorium*: „Dziś [...] pragnę raz jeszcze podkreślić jego rolę, jako przeglądu wartościowych pozycji najnowszej muzyki polskiej dwóch ostatnich dekad XX wieku i pierwszych lat XXI wieku, i to w formule niezmiernie otwartej na różne kierunki, tendencje i postawy estetyczno-stylistyczne” (s. 46). Z kolei Ryszard Gabryś zauważa: „Kulturotwórcze miejsce *Conversatorium* (ufam, że będą kontynuowane) jest oczywiste i trwałe w historii muzyki polskiej po drugiej wojnie światowej i na przełomie stuleci” (s. 52). W innym zaś miejscu przywołany kompozytor dopowiada: „Cenię wysoko otwartość Legnicy na eksperyment i dawany kompozytorom pewien zapas tolerancji [...]. Również dzięki spotkaniom legnickim poznałem wiele nowych, ciekawych zawsze dla kompozytora niezaniebującego pisania na organy i starającego się wciąż odświeżać warsztat, dzieł twórców ze środowiska warszawskiego i z innych ośrodków polskiej muzyki organowej, co miało dla mnie, obok radości, jakiej doznaje słuchacz i świadomy odbiorca, także wymiar komparatystyczny” (s. 53). Julian Gembalski natomiast podkreśla: „Spotkania w ramach *Conversatorium* legnickiego były zawsze okazją do poznania nowej muzyki przeznaczonej na organy [...], co potwierdzało żywe zainteresowanie kompozytorów współczesnych tym instrumentem [...]. Atmosfera wnętrza kościoła ewangelickiego w Legnicy, a także sam instrument, były niezwykle inspiracją do twórczych wykonań, stwarzały też okazję do poszukiwań w zakresie formy i kolorystyki utworów improwizowanych. Udział w koncertach sprawiał mi zawsze wiele radości i dawał sporo satysfakcji” (s. 75). Są to jedynie wybrane wypowiedzi artystów związanych z *Conversatorium*.

W zamieszczonych w książce refleksjach pojawiają się wspomnienia natury osobistej, refleksje związane z legnickimi świątyniami i organami, na których odbywały się festiwalowe koncerty, przemyślenia związane z rozterkami kompozytorów na temat: czy pisać i jak pisać na organy, wreszcie

myśli o inspirującej roli *Conversatorium* i możliwościach prezentacji nowych dzieł, które w wielu przypadkach weszły na stałe do repertuaru organistów.

Czy festiwal spełnił swoje zadanie? Odpowiedzią na to pytanie może być przede wszystkim imponująca liczba ponad 200 prawykonania. Potwierdza to w swoim krótkim wspomnieniu Jarosław Malanowicz: „*Conversatorium* «wygenerowało» olbrzymią liczbę utworów na organy oraz na organy z towarzyszeniem innych instrumentów. Dzięki temu niezwykle wzrosła ranga polskiej muzyki organowej na estradach festiwalowych w kraju i na całym świecie. Są liczne dowody wskazujące na to, że twórczość owa pojawiła się w programach koncertów na co najmniej czterech kontynentach” (s. 85).

Wspomniane postaci polskiego życia muzycznego brały udział w *Conversatorium* w różnych rolach: jako twórcy, których wykonania lub prawykonania (w przypadku kompozytorów-organistów często autorskie) miały miejsce podczas festiwalu, jako jurorzy w towarzyszących festiwalowi konkursach wykonawczych lub kompozytorskich, jako wykonawcy, a także uczestnicy seminariów i konferencji naukowych, które organizowano przy *Conversatorium*.

W drugiej, obszernej części omawianej książki zamieszczono dokumentację Legnickiego *Conversatorium* Organowego w latach 1986-2010. Kalendarium obejmuje dokładny wykaz wszystkich koncertów od 3 października 1986 do 17 września 2010. Zawiera ono informacje o miejscach koncertów, wykonawcach i programie. W 2009 r. *Conversatorium* z przyczyn finansowych się nie odbyło. Zestawienie obejmuje więc wydarzenia ze wszystkich pozostałych lat.

W dalszej części umieszczono indeksy: kompozytorów wraz z tytułami wykonanych utworów i latami – powstania i wykonania dzieł podczas *Conversatorium*. Osobno podano utwory pochodzące z anonimowych tabulatur organowych. Indeks wykonawców dokumentuje zarówno solistów różnych specjalności (nie tylko organistów), jak też chóry, zespoły kameralne i orkiestry. Zestawienia te dają wyobrażenie o bogatym dorobku legnickiego festiwalu, na którym wystąpili artyści przede wszystkim z Polski oraz m.in. z Białorusi, Holandii, Kanady, Niemiec, Słowacji i Ukrainy. Aneksy obejmują także informacje o wydawnictwach płytowych (partytury *Kolekcja Conversatorium*) i książkowych (dwie zbiorowe publikacje naukowe, zawierające referaty z sesji naukowych, które odbyły się podczas *Conversatorium*), a także płyty analogowe i kompaktowe, wykaz imprez towarzyszących, informacje o laureatach konkursów wykonawczych dla młodych organistów (Konkurs Polskiej Muzyki Organowej XX wieku, Konkurs Dawnej Polskiej Muzyki Organowej, konkursy kompozytorskie). Całość dopełnia bibliografia zawierająca wybór artykułów popularnonaukowych poświęconych różnym edycjom legnickiego festiwalu (recenzje, sprawozdania, wywiady, krótkie informacje prasowe).

Podsumowując: omawiana książka jest publikacją starannie wydaną tak pod względem edytorskim, jak i merytorycznym. Zamieszczone w niej cztery artykuły naukowe dostarczają szeregu interesujących informacji o dwóch legnickich instrumentach organowych i znaczeniu twórczości organowej w muzyce XX wieku. Ciekawe i wartościowe są wspomnienia i refleksje organistów i kompozytorów, wypowiedź twórcy festiwalu – Stanisława Moryto oraz dołączony do pracy obszerny aneks dokumentujący przebieg wszystkich edycji festiwalu. Recenzowana praca w całości jest godna polecenia nie tylko osobom związanym z *Conversatorium*, ale także wszystkim, których interesuje polska twórczość organowa i – ujmując ogólnie – polska organowa kultura muzyczna. Lektura tej książki podsuwa myśl, że 25 lat Legnickiego *Conversatorium* Organowego winno doczekać się szerszego, naukowego opracowania na poziomie dysertacji doktorskiej.

Marcin Tadeusz Łukaszewski
UKSW, Warszawa